

УДК 349.41

Т. Коваленко, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УСУНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ПРОГАЛИН ЯК СПОСІБ МІНІМІЗАЦІЇ ДЕФЕКТІВ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В статті на основі філологічного тлумачення та аналізу наукових публікацій запропоновано використовувати в земельно-правовій науці України термін "заповнення прогалин" як більш загальний, що включає як усунення прогалин, так і їх подолання; обґрунтовано характерні ознаки усунення юридичних прогалин у сфері правового регулювання земельних відносин в Україні; зроблено висновок про суттєве відставання вказаного способу мінімізації дефектів земельно-правового регулювання від потреб практики.

Ключові слова: земельне право; юридичні дефекти; прогалини в праві; заповнення прогалин; усунення прогалин; подолання прогалин.

Наявність юридичних прогалин у механізмі земельно-правового регулювання зумовлює необхідність обґрунтування та застосування спеціально-юридичних механізмів їх заповнення. З позиції ефективності правового регулювання земельних відносин будь-яка наявна прогалина в земельному праві України повинна бути виявлена та вчасно заповнена. Давньоримське право містило норму про те, що закон не має прогалин, коли йдеться про надання правосуддя (*лат. lex non deficit in justitia exhibenda*). Конституція України у ст. 55 гарантує кожному судовий захист земельних прав людини. На думку Конституційного Суду України, ч. 1 ст. 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене [24].

Відповідно до вимог законодавства України жоден суддя не вправі ухилитися від винесення рішення із земельного спору, мотивуючи це відсутністю відповідної норми чи нормативно-правового акта (ч. 7 ст. 4 Господарського процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 р., ч. 9 ст. 8 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р., ч. 4 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р.). Тобто, відсутність певної земельно-правової норми не повинна бути перешкодою для здійснення правосуддя у сфері земельних відносин.

На території України правові дослідження прогалин у праві були започатковані в радянський час (В. К. Забігайло, В. В. Лазарєв, В. М. Ліхачьов, П. О. Недбайло та інші вчені). У правовій науці України проблеми прогалин у праві досліджуються в основному у теорії права (Д. Г. Григор'єв, О. В. Колотова, П. М. Рабінович, В. П. Тарануха, О. М. Тарнопольська). Протягом останніх років активізувались дослідження зазначених проблем і в галузевих науках як України, так і інших держав: цивільне право (Р. А. Майданик, Т. В. Курило), трудове право (О. М. Ярошенко), господарське право (О. А. Беляневич, Є. В. Івашін), адміністративне право (І. Голосніченко, І. Шруб), кримінальне право (Д. О. Єрмоленко), кримінально-процесуальне право (І. Вовк). В науці земельного права України на проблеми прогалин в законодавчому регулюванні звертав увагу А. М. Мірошніченко в підручнику та навчальному посібнику "Земельне право України". Разом з тим необхідно зазначити, що більшість вчених в своїх дослідженнях особливостей правового регулювання певних різновидів земельних відносин виявляють окремі прогалини в

земельному праві та обґрунтовують пропозиції щодо їх усунення чи подолання (В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, М. М. Бахуринська, О. А. Вівчаренко, С. Л. Гоштина, О. В. Єлісєєва, В. М. Єрмоленко, Н. В. Ільницька, І. І. Каракаш, Т. Г. Ковальчук, П. Ф. Кулинич, Т. В. Лісова, О. С. Лисанець, А. М. Мірошніченко, В. В. Носік, К. П. Пейчев, В. І. Семчик, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, М. В. Шульга та інші вчені). Практична потреба у зменшенні негативного впливу юридичних прогалин на правове регулювання земельних відносин, відсутність спеціальних досліджень способів та засобів заповнення юридичних прогалин у земельно-правовій науці зумовлюють актуальність цієї статті, яка має на меті аналіз змісту та співвідношення таких понять як "усунення прогалин", "подолання прогалин", "заповнення прогалин", виявлення стану та перспектив усунення юридичних прогалин як спеціально-юридичного способу мінімізації юридичних дефектів у земельному праві України.

Як у теорії права, так і у доктрині земельного права України вживаються різні терміни на позначення юридичних способів мінімізації негативного впливу юридичних прогалин – їх "усунення", "подолання", "заповнення" тощо. Для з'ясування змісту цих понять звернемося до їх філологічного значення. У тлумачних словниках слово "усувати" визначається як 1) доводити що-небудь до зникнення, припиняти існування; ліквідувати, вилучати; 2) так чи інакше позбавляти когось (відстороняти від якоїсь діяльності, справи, звільняти з роботи і т. ін.); позбуватися [18, 632]. Долати – 1) перемагати, знищувати когось, щось у боротьбі; 2) справлятися з чим-небудь таким, що вимагає фізичних зусиль; 3) охоплювати кого-небудь, оволодіти ким-небудь (про фізичний стан і т. ін.) [17, 926]. Слово "заповнювати" тлумачиться також в трьох значеннях – 1) накладаючи, насипаючи, наливаючи, вміщуючи щось, робити повним, цілком займати щось; 2) *перен.* використовувати повністю для якогось заняття, роботи і т. ін. (відрізок часу); 3) вписувати всі потрібні відомості у який-небудь документ [17, 718].

Порівняльний аналіз зазначених слів дає підстави для висновку, що за наявності юридичних прогалин земельно-правового регулювання, які полягають у відсутності певних правових норм або їх неповноті, виникає потреба у їх заповненні, тобто у створенні чи пошуку тих норм, які могли б замінити відсутні, але необхідні для врегулювання окремих різновидів земельних відносин, норми. Заповнення прогалин у земельному праві можливе двома способами – шляхом їх усунення та шляхом їх подолання. Зазначений підхід щодо розмежування вищезазначених термінів є найбільш поширеним у загальній теорії права. Так, П. М. Рабінович зазначає, що прогалини у праві *усуваються* (виділено мною – Т. К.) шляхом прийняття необхідних законів та інших нормативно-правових актів. Водночас правозастосовочому органів в ряді випадків надається можли-

вість *подолати* (виділено мною – Т. К.) прогалини у праві і прийняти правозастосовче рішення за аналогією закону і аналогією права [23, 148]. Отже, з метою усунення дефектів у механізмі земельно-правового регулювання та підвищення його ефективності необхідним є заповнення наявних юридичних прогалин, тобто здійснення спеціальної діяльності суб'єктом нормотворення чи правореалізації зі створення нової чи пошуку адекватної існуючої правової норми (принципу), яка могла б замінити відсутню, але необхідну для врегулювання окремих різновидів земельних відносин, норму, що здійснюється шляхом усунення чи подолання.

Усунення прогалини земельно-правового регулювання має свої характерні особливості: 1) здійснюється спеціально уповноваженим суб'єктом, який законодавчо наділений повноваженнями нормотворення; 2) у чітко передбаченому законодавством порядку; 3) полягає у прийнятті норми (норм) з метою заповнення існуючої прогалини; 4) має своїм результатом остаточне вирішення, ліквідацію прогалини у правовому регулюванні земельних відносин; 5) є більш ефективним способом заповнення прогалин у земельному праві порівняно із їх подоланням. Так, В. М. Ліхачов зазначає, що "виникнення прогалин створює своєрідну політико-правову ситуацію, яка повинна оцінюватись як перспективна для нормотворчої діяльності держави та інших суб'єктів. Ця оцінка пов'язана із такими властивостями істинної прогалини як її соціально-економічна детермінованість, співвідношення з політичними інтересами і потребами держави, реальність у матеріальному значенні і т. ін." [9, 7].

Прикладом усунення прогалини земельно-правового регулювання є законодавче закріплення повноважень органів державної влади АР Крим у сфері регулювання земельних відносин. Так, протягом майже десяти років ні в чинному ЗК України, ні в інших нормативно-правових актах земельного законодавства не була конкретизована земельно-правова компетенція Верховної Ради АР Крим та Ради Міністрів АР Крим, незважаючи на те, що відповідно до ст. 18 та ст. 26 Конституції Автономної Республіки Крим [5], ст. 9 Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим" від 10 лютого 1998 р. Верховна Рада АР Крим як представницький орган автономної республіки була наділена повноваженнями здійснювати права власника на землю в межах території Автономної Республіки Крим, за винятком земель, віднесених до загальнодержавної власності, власності місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. До компетенції Верховної Ради АР Крим було віднесено вирішення у межах повноважень, наданих Верховній Раді АР Крим Конституцією України і законами України, питань, що стосуються земельних відносин. Лише у 2011 р. до Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. (далі – ЗК України) та Закону України "Про землеустрій" від 22 травня 2003 р. було внесено ряд змін та доповнень, спрямованих на конкретизацію повноважень Верховної Ради АР Крим та Ради Міністрів АР Крим з метою усунення зазначеної вище прогалини правового регулювання земельних відносин [3].

Незважаючи на зазначені вище позитивні риси усунення прогалин правового регулювання, такий спосіб їх заповнення в даний час суттєво відстає від потреб практики. Зокрема, й досі юридично не визначеною є доля земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які були розпайовані між членами недержавних сільськогосподарських підприємств. Постійне продовження мораторію на їх відчуження свідчить про політичну, соціальну, економічну та юридичну невизначеність перспектив подальшої трансформації їх правового режиму, що має ряд негативних результатів. Одним із

таких наслідків є надмірне подрібнення сільськогосподарського земельного фонду країни. Якщо до реформування колективних сільськогосподарських підприємств в Україні було майже 12 тис. господарств і, відповідно, 12 тис. землеволодінь (великих земельних ділянок), то в результаті паювання цих землеволодінь близько 7 млн. членів колективних господарств отримали земельні частки (паї), які виділені або виділяються за натурі (на місцевості) у вигляді земельних ділянок. Якщо до реформування колективних сільськогосподарських підприємств розмір їх землеволодінь становив у середньому 1-5 тис. га і більше, то розмір земельної частки (паю) становить у середньому по країні 4,1 га [6, 102]. З 2003 р. в Україні ріллі та перелогів не обробляється понад 10 % або 4,4 млн. га! Для порівняння: загальна площа ріллі Великої Британії – 5,7 млн. га, Італії – 8,0 млн. га, Угорщини – 4,6 млн. га [26, 113]. З метою подолання зазначених негативних тенденцій П. Ф. Кулинич обґрунтовує потребу у спеціальному Законі України "Про консолідацію сільськогосподарських земель", яким необхідно ввести організаційно-правовий механізм консолідації земель та затвердити Національну програму здійснення такої консолідації на період 10-20 років [7, 15-17]. Проте зазначені пропозиції залишаються не реалізованими в практиці законотворення. У порівнянні з Україною, у північних штатах Індії (Пенджаб, Хар'яна, Уттар-Прадеш) роботу з консолідації земель завершено. Успіх у земельних перетвореннях Китаю пов'язаний не із забезпеченням зрівняльного перерозподілу земель, а зі створенням можливостей для обігу земель з метою формування оптимальних за розмірами земельних ділянок та їх ефективного використання. У Кенії відмовилися від зрівняльного перерозподілу земель на зразок того, що безоплатно здійснюється в Україні. У цій країні уряд викуповує землю у багатьох фермерів за справедливою ринковою ціною і надає позики для придбання її чорношкірими [26, 62].

Відповідно до ст. 125 ЗК України право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав. Всупереч зазначеним законодавчим положенням, для України є характерним існування неоформлених прав на землю протягом десяти років [15, 4], що передусім обумовлено прогалинами чинного земельного законодавства. Значному поширенню феномена "неоформлених земельних прав" сприяло й скасування Конституційним Судом України обов'язку оформлення та переоформлення прав на землю у чітко визначені терміни [25].

Особи, які набули право на користування земельною ділянкою в радянський час та не оформили його відповідно до вимог земельного законодавства України, фактично здійснюють користування земельними ділянками за відсутності юридично оформлених земельних прав. Так, юридично нелегалізованим та неоформленим залишається право довічного усадкованого землеволодіння, яке було запроваджено ЗК УРСР від 18 грудня 1990 р. Юридично не оформленими є земельні ділянки, які були приватизовані на підставі Декрету Кабінету Міністрів України "Про приватизацію земельних ділянок" від 26 грудня 1992 р., відповідно до якого громадяни визнавалися власниками земельних ділянок не з моменту отримання державного акта на право власності на землю, а з моменту прийняття відповідною радою рішення про передачу громадянину земельної ділянки у власність. Саме рішення відповідної ради про приватизацію земельних ділянок громадянами України В. В. Носік розглядав як один із способів визначення моменту виникнення права власності на землю у фізи-

чних та юридичних осіб [19, 82]. При цьому, на думку П. Ф. Кулиничча, право власності підтверджувалось не державним актом (його отримання переносилось на невизначений майбутній час), а витягом з протоколу рішення відповідної ради [8, 29-39]. Вказані проблеми частково вирішені при прийнятті Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" в редакції від 11 лютого 2010 р., відповідно до ст. 3 якого права на земельні ділянки та їх обтяження, які підлягають державній реєстрації (право власності на землю, право користування (сервітут), емфітевзис, суперфіцій, право постійного користування та право оренди земельної ділянки, іпотека, інші речові права відповідно до закону) виникають з моменту такої реєстрації. Права на нерухоме майно та їх обтяження, що виникли до набрання чинності вказаним Законом, визнаються дійсними у разі відсутності їх державної реєстрації, передбаченої цим Законом, за таких умов: якщо реєстрація прав та їх обтяжень була проведена відповідно до законодавства, що діяло на момент їх виникнення, або якщо на момент виникнення прав та їх обтяжень діяло законодавство, що не передбачало обов'язкової реєстрації таких прав та їх обтяжень.

В Україні в даний час існує також фактичне добросовісне володіння земельною ділянкою за відсутності правостановлюючих документів, яке визнається як одна із підстав набуття права власності чи користування землею за давністю користування (ст. 119 ЗК України). В науковій літературі відзначається, що в земельному законодавстві не визначена чітка межа між самовільним зайняттям земельної ділянки та добросовісним фактичним користуванням землею як підставою набувальної давності [16, 475]. Більше того, порівняльний аналіз земельно-правового та цивільно-правового регулювання набувальної давності свідчить про те, що передбачений земельним законодавством порядок набуття прав на землю на підставі давності користування земельною ділянкою (ст. 119 ЗК України) є суттєво відмінним від подібного за назвою традиційного цивільно-правового інституту набувальної давності. На думку А. М. Мірошніченка, ст. 119 ЗК України встановлює наслідком "добросовісного, відкритого і безперервного користування земельною ділянкою протягом 15 років" можливість "звернутися до органу державної влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування". Проте можливість такого звернення має кожен незалежно від факту користування земельною ділянкою, а тим більше, його тривалості та характеру. Те, що передбачено у ст. 119 ЗК України, – це не набувальна давність в усталеному розумінні, адже передбачено виникнення права в результаті волевиявлення "органу", а не в результаті спливу давності [12, 123].

До 1 січня 2002 р. в Україні існувало право колективної власності на землю, яке оформлялось Державним актом на право колективної власності на землю [21]. У чинному ЗК України норми про право колективної власності відсутні, внаслідок чого правовий режим земельних ділянок, які були передані у колективну власність недержавним сільськогосподарським підприємствам та не підлягали розпаюванню (зокрема, земельні ділянки під господарськими дворами, захисними лісосмугами тощо), залишається юридично не визначеним, що породжує проблеми при оформленні прав на такі земельні ділянки підприємств- правонаступників реструктурованих колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств. З метою заповнення зазначеної прогалини земельно-правового регулю-

вання в науковій літературі пропонуються різні підходи до мінімізації вказаного юридичного дефекту [10; 13].

Протягом дев'яти років Кабінет Міністрів України не зміг затвердити форму державного акта на право комунальної власності на землю всупереч вимогам ч. 2 ст. 14 Закону України "Про розмежування земель державної та комунальної власності" від 5 лютого 2004 р. Необхідно зазначити, що в науці земельного права України доцільність затвердження форми такого акта та юридичного оформлення права комунальної власності на землю вважається досить сумнівною [20, 431-432]. В кінцевому підсумку з 1 січня 2013 р. Закон України "Про розмежування земель державної та комунальної власності" визнаний таким, що втратив чинність, а землі державної та комунальної власності в Україні вважаються розмежованими [4].

В національному законодавстві не передбачено також юридичного оформлення права концесійного землекористування, яке визнається у правовій науці як окремий вид строкового та платного права землекористування [1; 2]. Відсутні законодавчо затверджені форми документів, які б посвідчували право власності на землю іноземної держави, набуте відповідно до ст. 85 ЗК України. До цього часу Верховна Рада України не затвердила форму та порядок видачі державного акта України на межі адміністративно-територіального утворення, що передбачено ст. 176 ЗК України.

Для земельно-правового регулювання в Україні є характерним зволікання із прийняттям окремих земельних законів роками, а інколи й десятиріччями, всупереч визначеній у Конституції України чи ЗК України необхідності у існуванні таких законів. Зокрема, відповідно до ст. 45, 46, 49, 52, 54, 65 ЗК України порядок використання земель рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного призначення, природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного призначення, промисловості, зв'язку, енергетики та іншого призначення визначається законом. Проте зазначені закони не прийняті до цього часу, законодавче забезпечення правового режиму вказаних категорій земель має фрагментарний характер, його застосування істотно ускладнюється наявними прогалинами та іншими юридичними дефектами. В результаті в земельному законодавстві України спостерігається негативна тенденція до усунення прогалин земельно-правового регулювання всупереч встановленій процедурі чи з перевищенням компетенції органу нормотворення. Прикладом такої практики є прийняття указів Президента України чи постанов Уряду, спрямованих на врегулювання порядку набуття права власності на землю, за наявності конституційної норми про те, що такі відносини опосередковуються виключно законом [22; 27].

Для українського земельного законодавства характерним є заповнення прогалин у земельному праві шляхом прийняття актів не нормативного, а рекомендаційного характеру. Так, актами рекомендаційного характеру регулювався до 2003 р. порядок передачі земельної частки (паю) в натурі із земель колективної власності членам колективних сільськогосподарських підприємств і організацій [11]. До 2012 р. діяли методичні рекомендації з розробки проектів землеустрою щодо розмежування земель державної та комунальної власності, з розробки проекту землеустрою щодо встановлення або зміни меж населеного пункту, вказівки Державного комітету України по земельних ресурсах про удосконалення землевпорядних робіт при виготовленні документів, що посвідчують право на земельну ділянку, та про впровадження Еталону проекту відведення земельної ділянки. В практиці регулювання зе-

мельних відносин застосовуються Методичні рекомендації стосовно визначення нерухомого майна, що знаходиться на земельних ділянках, право власності на які підлягає державній реєстрації, та Методичні рекомендації щодо застосування нотаріусами деяких положень цивільного та земельного законодавства при посвідченні правочинів, предметом яких є нерухоме майно, які не зареєстровані в Міністерстві юстиції України та офіційно не опубліковані. У цьому зв'язку варто підтримати позицію А. М. Мірошниченка, який вважає неприпустимим заповнення методичними актами прогалин у правовому регулюванні, оскільки така практика суперечить ч. 2 ст. 19 Конституції України, а методичні акти є позбавленими будь-якої юридичної сили [14, 179].

Таким чином, з метою мінімізації негативного впливу юридичних дефектів у механізмі земельно-правового регулювання та підвищення його ефективності необхідним є усунення наявних юридичних прогалин, тобто здійснення спеціальної діяльності суб'єктом нормотворення зі створення нової правової норми (принципу), яка могла б замінити відсутню, але необхідну для регулювання окремих різновидів земельних відносин, норму. Усунення прогалини земельно-правового регулювання має свої характерні особливості: здійснюється спеціально уповноваженим суб'єктом, який законодавчо наділений повноваженнями нормотворення; у чітко передбаченому законодавством порядку; полягає у прийнятті норми (норм) з метою заповнення існуючої прогалини; має своїм результатом остаточне вирішення, ліквідацію прогалини у правовому регулюванні земельних відносин; є більш ефективним способом заповнення прогалин у земельному праві порівняно із їх подоланням. Незважаючи на зазначені вище позитивні риси усунення прогалин правового регулювання, такий спосіб їх заповнення в даний час суттєво відстає від потреб практики. Для земельно-правового регулювання в Україні є характерним зволікання із прийняттям окремих земельних законів роками, а інколи й десятиріччями, всупереч визначеній у Конституції України чи ЗК України необхідності у існуванні таких законів. В результаті в земельному законодавстві України спостерігаються негативні тенденції до усунення прогалин земельно-правового регулювання всупереч встановленій процедури чи з перевищенням компетенції органу нормотворення, заповнення прогалин шляхом прийняття актів не нормативного, а рекомендаційного характеру.

Список використаних джерел

- Бахуринська М. М. Правові засади концесії земельної ділянки за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
- Бусуйок Д. В. Правове регулювання виникнення, здійснення та припинення прав на землю : навч. посіб. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – 185 с.
- Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення управління землями на території Автономної Республіки Крим" від 3 березня 2011 р. // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 27. – Ст. 1117.
- Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності" від 6 вересня 2012 р. // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 78. – Ст. 3152.
- Конституція Автономної Республіки Крим, прийнята на другій сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим 21 жовтня 1998 р. та

затверджена Законом України "Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим" від 23 грудня 1998 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1999. – № 5–6. – Ст. 43.

6. Кулинич П. Ф. Перспективи розвитку земельного законодавства України // Правова система України : історія, стан та перспективи : у 5 т. – Т. 4 : Методолог. засади розвитку еколог., зем., аграр. та господарського права / за ред. Ю. С. Шемшученка. – Х. : Право, 2008. – С. 86–125.

7. Кулинич П. Ф. Консолідація сільськогосподарських земель України : правові питання / П. Ф. Кулинич // Пробл. вдосконалення зем. та аграр. законодавства України : перспективи в XXI ст. : мат-ли Міжнар. наук. конф. (Біла Церква, 27–28 квіт. 2006 р.). – Біла Церква, 2006. – С. 15–17.

8. Кулинич П. Ф. Державні акти на землю в системі виникнення земельних прав : минуле, сьогодні, майбутнє // Зем. право України. – 2006. – № 5. – Ст. 29–39.

9. Лихачев В. Н. Установление пробелов в современном международном праве. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 136 с.

10. Меркулова О., Мірошниченко А. Правовий режим несільськогосподарських угідь, що були передані у колективну власність сільськогосподарських підприємств // Зем. право України : теорія і практика. – 2007. – № 8–9. – С. 40–50.

11. Методичні рекомендації щодо порядку передачі земельної частки (паю) в натурі із земель колективної власності членам колективних сільськогосподарських підприємств і організацій, затверджені наказом Державного комітету України по земельних ресурсах, Міністерства сільськогосподарства і продовольства України, Української академії аграрних наук від 4 червня 1996 р. № 471/172/48 // Земельні відносини в Україні. Законод. і нормат. документи. – К. : Урожай, 1998. – С. 681–696.

12. Мірошниченко А. М. Захист права власності на земельну ділянку за допомогою виндикаційного та негативного позовів через призму специфіки володіння земельною ділянкою // Наук. вісн. нац. ун-ту біоресурсів і природокористування. Право. – 2010. – Вип. 156. – С. 120–125.

13. Мірошниченко А. М. Немає суб'єкта – немає й права // Землепорядний вісник. – 2007. – № 5. – С. 9–11.

14. Мірошниченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні : монографія. – К. : Алеута ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 268 с.

15. Настечко К. О. Оформлення прав на земельні ділянки : правові та організаційні питання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 20 с.

16. Настечко К. О. "Неоформлені права" на земельні ділянки в Україні // Держава і право. – 2008. – Вип. 41. – С. 473–479.

17. Новий тлумачний словник української мови. – у 3-х т. / укладачі В. Яременко, О. Сліпущко. – Т. 1 "А-К". – К. : Аконтіт, 2006. – 862 с.

18. Новий тлумачний словник української мови. – у 3-х т. / укладачі В. Яременко, О. Сліпущко. – Т. 3 "П-Я". – К. : Аконтіт, 2006. – 862 с.

19. Носік В. В. Виникнення права власності на землю : теоретичні і практичні аспекти // Право України. – 2004. – № 9. – С. 81–85.

20. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу : монографія. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

21. Постанова Верховної Ради України "Про форми державних актів на право власності на землю і право постійного користування землею" від 13 березня 1992 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 15. – Ст. 228.

22. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку проведення у 2008 році земельних аукціонів" від 17 квітня 2008 р. // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 33. – Ст. 1086.

23. Рабінович П. М. Прогалини у праві // Юрид. енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – Т. 5. – К. : "Укр. енцикл.", 1998. – С. 148.

24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценка Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 1. – Ст. 25.

25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 р. // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 39. – Ст. 2490.

26. Сучасна земельна політика України / Юрченко А. Д., Греков Л. Д., Мірошниченко А. М., Кузьмін А. В. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 260 с.

27. Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 р. // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 49. – Ст. 11.

Надійшла до редакції 24.09.13

Т. Коваленко, доцент, канд. юрид. наук
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УСТРАНЕННЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ПРОБЕЛОВ КАК СПОСОБ МИНИМИЗАЦИИ ДЕФЕКТОВ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

В статье на основании филологического толкования и анализа научных публикаций предложено использовать в земельно-правовой науке Украины термин "заполнение пробелов" как более общий, включающий как устранение пробелов, так и их преодоление; обоснованы характерные признаки устранения юридических пробелов в сфере правового регулирования земельных отношений в Украине; сделан вывод о существенном отставании указанного способа минимизации дефектов земельно-правового регулирования от потребностей практики.

Ключевые слова: земельное право; юридические дефекты; пробелы в праве; заполнение пробелов; устранение пробелов; преодоление пробелов.

T. Kovalenko, Associate Professor, PhD. jurid. Sciences
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

ADDRESSING LEGAL GAPS AS METHOD OF DEFECTS MINIMIZING IN THE SPHERE OF LAND RELATIONS REGULATION

In the article based on philological interpretation and analysis of scientific publications the proposal is justified to use in science of land law in Ukraine the term "fill the gaps" as a more general, encompassing both addressing the gaps and overcome them; the characteristic features of the addressing the legal gaps in the sphere of land relations' legal regulation in Ukraine have been revealed; the conclusion has been made about significant lag of addressing the gaps as one of the methods of legal defects minimizing from the needs of practice.

Key words: land law; legal defects; legal gaps; fill the gaps; addressing the gaps; overcoming the gaps.

УДК 349

Е. Позняк, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПРИНЦИП ЕКОСИСТЕМНОСТІ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Досліджено науково-теоретичні та правові підходи до розуміння суті та змісту принципу екосистемності в екологічному праві, реалізація якого у практичній та правозастосовній діяльності сприятиме екологізації національного права, законодавства, політики та інших суспільних явищ. Внесено пропозиції із удосконалення чинного екологічного законодавства з метою врахування принципу екосистемності.

Ключові слова: закони екології, навколишнє природне середовище, принцип екосистемності, екологічне законодавство, екологічне право.

Реалізуючи відповідальність перед Богом, сьогоднішнім та майбутніми поколіннями, наша держава взяла на себе обов'язок забезпечити екологічну безпеку, екологічну рівновагу, мінімізацію наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу, закріпивши його на найвищому – конституційному рівні (ст. 16 Конституції України [1]). Серед завдань законодавства про охорону навколишнього природного середовища – збереження генетичного фонду живої природи, забезпечення охорони навколишнього природного середовища та інших об'єктів у відповідності до ст. 1 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 р., діяльність стосовно яких чітко ґрунтується на принципах екологічного спрямування (ст. 3 цього Закону).

Як відомо, в основі системи джерел екологічного права, якими визначені напрями екологічної політики України, лежать найбільш істотні, основоположні ідеї або принципи. Останнім часом у науковому світі все більше зростає увага до питань про принципи екологічного права, їх класифікацію, роль та особливості впливу на подальший розвиток екологічного права, його підгалузей, правових інститутів й окремих правових норм, про вплив на правозастосовну практику і процеси систематизації та вдосконалення екологічного законодавства з урахуванням міжнародно-правових та європейських підходів. Тож зазначені питання залишаються незмінно актуальними.

Діяльність держави із забезпечення сталого розвитку в системі природоресурсних, природоохоронних та антропоохоронних відносин, які складають предмет екологічного права, базується на загальних та спеціальних принципах екологічного права, які є також і принципами екологічної політики. Як зазначив А.М. Колодій, принципи права – це явища, що не тільки пов'язують право з політикою, економікою, духовним життям суспільства, а й забезпечують єдність різних власне правових процесів, форм, теорій, ідей і концепцій, понятійно-категоріальних рядів [10, с. 3].

У той же час поняття принципу права та принципу законодавства у сучасному їх розумінні, на думку І.А. Ігнат'євої, практично співпадають і використовуються порізно лише у конкретному аспекті проведення наукових досліджень [8, с. 37]. У даному разі мова піде про принцип екосистемності, який в екологічному праві України проявляється через сукупність інших, взаємопов'язаних між собою правових ідей та концептуальних засад, що беруть свій початок з науки екології. В екологічному законодавстві принцип екосистемності ще має віднайти своє безпосереднє закріплення та чітке формулювання.

Поряд з традиційними принципами в екологічному праві, такими як раціональне використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки природокористування та охорони навколишнього природного середовища, є й більш нові, поява яких обумовлена еколоґо-правовою реформою на першому етапі утвердження незалежності України, поширенням права власності Українського народу на природні ресурси, запровадженням платності спеціального природокористування, стимулюванням екологічно позитивної поведінки та іншими факторами. До принципів екологічного права пропонується віднести й принцип екосистемності, який, на наш погляд, у науковій еколоґо-правовій літературі відображений, зокрема, у наступному:

1. в екосистемному та басейновому принципах інституційно-функціонального забезпечення реалізації екологічної політики держави, в принципі забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги (В.І. Андрейцев) [4, с. 51];

2. у принципі системності та комплексності у регулюванні екологічних відносин (Ю.С. Шемшученко) [7, с. 19];

3. у принципах правового забезпечення комплексного підходу до використання і відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, правового забезпечення гармонійної взаємодії суспільства і природи (А.В. Анісімова, І.І. Каракаш, Л.Л. Чаусова) [2, сс. 34, 37; 9, сс. 37, 39; 17, сс. 3, 10];

4. у принципах життєвості (існування) всіх елементів природи, включаючи гармонійне існування самої людини в природі, а також гармонії (загальної згоди) та відновлення цінності духу природи – у межах формування концепта екологічного права (М.В. Краснова) [12, с. 8];

5. у принципі екосистемності у правовому регулюванні екологічних відносин (М.М. Брінчук) [6, с. 78].

Раніше автором статті вже було поставлено питання про необхідність виділення принципу екосистемності в екологічному праві та закріплення його в основних джерелах цієї галузі права [13, с. 78 – 81; 14, с. 115 – 118]. У той же час, беручи до уваги систему гарантій екологічної політики, крім правового регулювання екологічних відносин, слід вести мову і про економічне забезпечення заходів еколоґо-правового характеру, про розвиток

